

ETNOGRAFSKA RAZSTAVA V LJUBLJANI

(od 22. junija do 12. julija 1955)

Niko Kuret

Ob skromno zamolčani 30-letnici svojega obstoja je priredil Etnografski muzej v Ljubljani v dneh od 22. junija do 12. julija 1955 v razstavnih prostorih Moderne galerije v Ljubljani *razstavo* risb, slik, fotografij, grafikonov in etnografskih predmetov, ki so se doslej nabrali iz raziskovalnega in zbiralnega dela muzejskih skupin na terenu.

Ravnatelj EM, Boris Orel, idejni pobudnik in organizator razstave, je spregovoril ob otvoritvi o terenskem delu EM. Njegova izvajanja so načelno važna, zato naj slede v celoti:

Tovariši in tovarišice, spoštovani gostje, dovolite mi, da ob otvoritvi razstave Etnografskega muzeja spregovorim na kratko nekaj uvodnih besedi.

Po osvoboditvi si je Etnografski muzej v Ljubljani zastavil med drugim eno prvih, lahko rečem osnovnih nalog, da v določenem razdobju s terenskimi ekipami sistematično razišče posamezne etnične predele slovenskega ozemlja. To nalogo so nam nujno narekivale velike vrzeli in pomanjkljivosti naše etnografske znanosti, navsezadnje pa tudi muzejske etnografske zbirke, ki so do tedaj bile v ogromni večini omejene le na noše, razne tkanine in na nekaj panog ljudske umetnosti s področja bivše Kranjske. Etnografski muzej je svojo nalogo pričel uresničevati s finančno pomočjo Sveta za prosveto in kulturo in Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani ter dalje s sodelovanjem dijakov in znanstvenih delavcev etnološke stolice ljubljanske univerze. Šole za umetno obrt in drugih ustanov 1948. leta in od tedaj pa do lanske jeseni je delalo na terenu skupno 9 etnografskih ekip. Pet ekip je raziskovalo razna območja na Dolenjskem: Sentjurij, Skocjan in deloma Turjak; Smarje-Sap—Polica; Sentvid—Dob—Radohova vas; Mokronog in Sentjerne pri Novem mestu. Dve ekipi sta delali v Slovenski Istri (Dekani, Marezige itd.), dve pa na severnem Primorskem v breginjško-kobariškem kotu in na bovškem ozemlju. Razna etnična območja, ki so jih doslej prehodile naše etnografske ekipe, nazorno prikazuje geografska karta, razstavljena v vhodnem prostoru. Ta karta pa nas po drugi strani še nazorneje opozarja, koliko je še neraziskanega slovenskega ozemlja in koliko dela nas potemtakem še čaka v prihodnosti. Z vseh doslej raziskanih predelov, čeprav neznatnih po obsegu, pa so etnografske ekipe prinesle obilo dragocenega gradiva v zapiskih, foto-posnetkih, raznih tehničnih in prostoročnih risbah, slikah in etnografskih predmetih. To gradivo, ki je večidel recentno, t. j. iz zadnjih desetletij, v mnogih primerih pa sega v 19. pa tudi v starejše stoletje, se nanaša na vsa področja ljudske materialne, socialne in duhovne kulture.

Že na samem terenu si je Etnografski muzej s svojimi ekipami prizadeval, da bi svoje delo zaključil s posebno etnografsko razstavo, ki bi ljudstvo in oblastvene činitelje seznanila z gradivom, ki so ga ekipe zbrale na njihovem krajevnem območju. Ponekod smo v teh naših ljudsko-prosvetnih prizadevanjih uspeli, drugod pa ne. Tako smo priredili etnografske razstave v Smarju, Sentvidu pri Stični in v Koprju. Danes otvarjamo razstavo našega terenskega gradiva v Ljubljani z namenom, da bi se z našim dosedanjim etnografskim delom seznanila med drugim tudi ljubljanska kulturna javnost. S to razstavo, ki je mnogo večja ko dosedanje na terenu, pa želi Etnografski muzej hkrati proslaviti svoj majhen jubilej, namreč *tridesetletnico svoje ustanovitve*. Muzej žal ne ob-

haja tega jubileja v svoji lastni zgradbi, marveč s svojimi stalnimi razstavnimi zbirkami in delovnimi prostori kot gost v Narodnem muzeju, s to razstavo terenskega gradiva pa kot gost v Moderni galeriji. *Tako nas med drugim ta razstava, ki jo danes otvarjamo, živo opozarja na velike stiske naše osrednje etnografsko-muzejske ustanove, ki po tolških letih svoje samostojnosti nima niti svojih lastnih prostorov ter zaradi tega tudi te svoje priložnostne etnografske razstave ni mogla prirediti tako, kakor bi po svojem pomenu zaslužila.*

Etnografska razstava, ki smo jo priredili v malih dvoranah Moderne galerije, prikazuje raznovrstno terensko gradivo v zelo skromnem obsegu. Iz tehničnih in raznih drugih razlogov, predvsem pa zaradi pomanjkanja primernih prostorov in ustreznih vitrin nismo mogli razstaviti mnogo poučnega gradiva, med drugim zlasti etnografskih predmetov ter gradiva iz ljudske umetnosti. Poudariti moram, da je naša etnografska razstava predvsem razstava majhnega dela sistematično urejenega gradiva, le ponekod so za zgled tudi že prikazani znanstveni rezultati naših dosedanjih raziskovanj na terenu. Pri razstavi raznovrstnega gradiva smo se v okviru posameznih ljudskih kultur — materialne, socialne in duhovne — omejili le na določene teme, ki so se nam zdele pomembne in značilne za ta ali oni predel oziroma etnografsko panogo. V treh dvoranah smo predstavili ljudsko materialno kulturo regionalno, t. j. po pokrajinah: severna Primorska, Dolenjska in Slovenska Istra, medtem ko ostali dve dvorani prikazujeta v primernem prerezu socialno in duhovno kulturo skupno za vse omenjene predele slovenskega ozemlja.

Zelim, da bi s te razstave, ki v malem predstavlja etnografsko podobo severne Primorske, Dolenjske in Slovenske Istre odnesli kar najboljše vtise, zlasti pa da bi z nje razbrali resna znanstvena prizadevanja slovenskih etnografov po osvoboditvi. Nič manjši pa ni ljudsko-prosvetni ter družbeno gospodarski pomen naše etnografske razstave. Tu mislim na aktualna vprašanja napredka naše vasi, to je na vprašanja, s katerimi je posredno ali neposredno povezanega mnogo razstavljenega gradiva. Naša želja je, da bi ta razstava tudi v tem pogledu primerno opravila svojo nalogo.

Če smo doživeli v zadnjih letih kaj razveseljivega in bistveno pomembnega na področju etnografije, so to brez dvoma *raziskovalne in zbiralne skupine EM*. Zanimivo je prebirati vpisno knjigo, ki je bila pri vходу v razstavo obiskovalcem (vseh je bilo nad 2000) na razpolago. Spontani vzkliki odobravanja, zadovoljstva, navdušenja si sledijo od strani do strani. Kdor bi mislil, da je tempo sedanjega časa spričo velikih problemov in nalog v širokih krogih potlačil ali celo zadušil zanimanje za našo *ljudsko kulturo*, ki jo odkriva in raziskuje etnografija, se *moti*. Ob prebiranju te knjige vedno znova spoznavam, kako je ljudem vseh poklicev in vsake starosti naša ljudska kultura njihova *srečna zadeva*, kako se v vsakem ob srečanju z njo vzbudi nekaj *toplega*, nekaj *prisrčnega*, prav v zadnji kamrici skritega. Ljudje pišejo da so takšno razstavo že dolgo pogrešali, in kar po vrsti prosijo, naj pride skupina tudi v njihov kraj, ali se pritožujejo, zakaj je ni k njim, da bi rešila, kar zapada pozabljenju. Preprost človek in izobraženec *nagonsko* čuti, da bi bila *nepopravljiva* škoda, ako bi kaj takega blaga brez sledu izginilo. Malokateri bi to znal razložiti, je pa vsak o tem prepričan. Posamezniki, ki imajo smisel za celoto, stalno podarjajo, da bi na ta način morali čimprej obdelati vso Slovenijo. Drugi spet čutijo potrebo, da bi bilo takšno gradivo vedno nekje razstavljeno ali da bi bila vsako leto vsaj razstava nabranega gradiva po vrnitvi skupin s terena.

Razstava je torej sprožila neko *latentno* zanimanje, še več: pritajeno globoko *ljubezen* slovenskega človeka do vsega, s čimer se ukvarja etnografija.

Etnografi občutijo ob tem veliko *zadoščenje*. Potrjena je njihova vera, da ne delajo le za zbirke in arhive, za revije po knjižnicah in strokovnjakom namenjene publikacije; za njimi *stoji ljudstvo in hvaležno sledi njihovim naporom*.

To je pokazala ta skromna razstava v središču Slovenije. Bila je vse nekaj drugega kakor redko posejani članki o delu etnografskih skupin. »*Ce bi ne bil videl tega prebogatega gradiva, sploh ne bi verjel, da se toliko dela in se je toliko naredilo,*« je zapisal v knjigo znan slovenski kulturni delavec.

*

Kot nekakšen *obračun* dosedanjega dela terenskih skupin je imela razstava določen značaj in omejen obseg. Glavni razstavni predmeti so torej bile *slike, risbe, fotografije, črteži*, v manjši meri in le kot primeri terenski zapisi in le izjemoma tudi kak etnografski predmet. Prikazala je predvsem *dva predela*, ki sta bila skozi tridesetletja odtrgana od matične celote in ju je zato sedanj rod naših etnografov komaj kaj pobljže poznal: *severno Primorsko in Slovensko Istro*. Tretji predel, ki ga je pokazala razstava vsaj deloma, je bila naša — kljub bližini Ljubljane — vendar dokaj malo znana *Dolenjska*. Trije predeli, trije svetovi in vendar vsi trije deli istega telesa!

Najbogatejše razstavno gradivo je dala *materialna kultura*.

Iz materialne kulture *severne Primorske* nam je razstava prikazala doslej malo znane *noše*: kobariško, borjansko, bovško, breginjsko. Slike o *delu* in nošnji so potrdile enovitost hribovske kulture to- in onstran stare meje: krošnje, sani za seno in podobno z Robedišč ali Sužida srečujemo prav tako v kranjskem delu Julijskih Alp ali v Karavankah! Zelo dragocene in poučne so bile risbe o *sirarstvu*, ki drugod pri nas že precej gineva. Slike o *živinoreji* in pastirstvu so pritegnile marsikoga, ki je želel videti od blizu pravo planino s pastirjem, ki še po starem trobi v kozlov rog, pa stare planinske hrame in druge gospodarske zgradbe iz Trente. Raziskovalec slovenske hiše je srečaval zanimive posameznosti na trentarski in soški *hiši* ter na hišah in gospodarskih stavbah kobariško-breginjskega kota. Dragoceno obogatitev našega znanja pomenijo risbe o notranji ureditvi te hiše in o njenem pohištvu.

V razvrstitvi gradiva z *Dolenjskega* je bilo čutiti prijetno organsko stopnjevanje: od ograj, les, brvi in prelazov so nas privedle slike do dolenjske *lesene* in *zidane hiše* v fotografiji, risbi in črtežih (Šmarje, Trebelno). Izvrstne risbe veže z ognjiščem iz Ostroga ter hiše in štibelca s Trebelnega so primeri nazorne ilustracije in dokaz prednosti, ki jo ima mnogokdaj risba *pred* fotografijo. Vrste obiskovalcev so se ustavljale ob raznih gospodarskih zgradbah (kašči, svinjaku itd.) iz okolice Trebelnega, predvsem pa pred poezijo našega kmečkega stavbarstva, pred *kozolcem*, ki so ga predstavljale slike mogočnih »toplarjev« iz Sentvida, Grobelj in Bistrice pri Št. Rupertu. Slike o poljedelstvu so predočevale setev, oratev in mlačev. Mestni človek je lahko spoznal, kaj je gepelj na dvorišču, kaj pajkelj v mlinu. Dolenjsko si brez vinogradništva in sadjarstva težko predstavljamo: tako so nam slike pokazale trgatev in različni naris preše. Vtis je zaokrožil vpogled v dolenjsko *lončarstvo* in stare dolenjske *ljudske noše*.

Cisto nova pokrajina je zaživela pred nami v slikah iz *Slov. Istre*. Človeku iz osrednje Slovenije je že istrska *hiša* nekaj svojevrstnega. Odlične podobe so ustvarile pravo predstavo slikovitih stavb z baladurji in posebnosti v narisu. Nekaj posebnega je prav gotovo senik iz kamenja. Nadaljnje slike so nam od-

strle pogled v notranjščino istrske hiše. Tu so se spet uveljavili ekipni risarji, ki so pokazali slikovito ognjišče in različne dele hišne oprave. Poljedelsko orodje istrskega kmeta je preprosto: motika, plug, brana. Izrez iz istrske živino-reje so nudile nekatere slike iz Socerba, med njimi je vzbujala pozornost slika kamnite »štale«. Prijatelji žlahtnega istrana so videli istrske vinograde in istrsko trgatav (bendimo) ter spoznali poezijo latnikov. Skoraj neznano je istrsko plehtarstvo, ki so nam ga prikazale slike iz domače delavnosti in obrti. Izredno dragocene se mi zde naposled slike, ki so pokazale razvoj brške noše od 17. stoletja do danes.

V oddelku, posvečenem duhovni kulturi, so pozdravljali obiskovalce najprej prijazni ljudski godci s številnih slik, na katerih bodo ostali ovekovečeni. Videli smo starinski bas in zanimivo brenkalo »švrkovnice«. V vrsti fotografij se je razgrinjalo bogastvo istrskih plesov z dekanskega opasila: kamera je ujela posamezne faze mafrin, sedmorke itd. Dolenjske običaje so zastopale slike o vrtcu ter slike z ohceti in vasovanja. Pred konkretnimi zapisi plesov (Suštarska, Žaklje šivajo) se je ustavil marsikateri obiskovalec. Ljudska umetnost je bila zastopana s slikami, plastikami in rezbarijami in z vrsto okraskov s skled. Med običaji so slike in zapisi predočevali metanje »šibe-šajbe«, spre-vajanje kamele in našo ljudsko obliko *lutkarstva*, dolenjske »mlatičce«, ki imajo svojo inačico tudi na Ptujskem polju. Sledil je vpogled v domače igre in v ljudsko medicino. Za laika izredno poučni so bili zvezki z zapisi ljudskih pesmi in pravljič s terena. Videl je, da terja to delo velikega napora in posebne spretnosti. S tem v zvezi je pokazal ta del naposled tudi nastajanje pesmi v NOB.

Del obiskovalcev se je z zanimanjem mudil dlje časa v tistem delu razstave, ki je vseboval gradivo iz socialne kulture obdelanih predelov. Zapisi, arhivalije in mape so kazale ostanke kolektivne zemljiške lastnine po našem podeželju (gmajne in planine), zbrani so bili nekateri spomini na vaško samoupravo, zanimivi primerki rovašev itd. Vrsta slik je kazala razvoj od gmajne do zasebne lastnine, predočila pojem lazov, delitev gruntov ter nastanek kajžarstva na Dolenjskem. Zanimiva podrobnost so pri tem mejniki. Obiskovalec je tudi lahko spoznal hram v dolenjskem bajtarstvu. Važno poglavje socialne kulture je stanovanjska raven. Presenetljivi so statistični rezultati naših raziskovalnih skupin. Tako so ugotavljale število postelj, ki v kakšnem kraju odpadejo na število prebivalstva (porazna je slika iz St. Jurija pri Grosupljem!). Važna stvar, ki zanima tudi etnografa, je preskrba s pitno vodo, so stranišča, gnojišča itd. Vse to so prikazovale številne skice in diagrami, ki so na ta način prepričali vsakogar tudi o konkretni porabnosti etnografskega dela. Seveda so predstavljali le del izrabljenega gradiva.

Končno so razstavljeni obrasci in drugi pripomočki dali malce vpogleda v naporno delo etnografske skupine na terenu.

K razumevanju razstave in zanimanju za njene posamezne dele so znatno prispevala številna poljudna in vendar temeljita vodstva, ki jih je opravljal ravnatelj B. Orel.

Obiskovalec se je pred odhodom navadno še ustavil pred velikim zemljevidom Slovenije. Na njem so bila označena področja, ki so jih skupine EM doslej že »obdelale«. V belini ostalega slovenskega ozemlja so te lise, žal, kar izginjale. *Se bo treba mnogo ljudi, mnogo žrtev, mnogo sredstev* in — prežal — *tudi mnogo let*, preden bo vsa Slovenija v tem načinu zajeta, preiskana in popisana. Kadar bo to storjeno, se bomo lahko lotili dela za *etnografski zemljevid*

Z etnografske razstave v Ljubljani 1955

Sl. 1.
Vhod na razstavo
v zgradbi Moderne
galerije

Sl. 2. Spodaj: Z razstave
socialne kulture

Sl. 5. Desno: Z razstave
duhovne kulture

Sl. 4. Spodaj:
Pogled na razstavo
materialne kulture
(Dolenjska)

Slovenije, bomo lahko začeli *priprave* za novo, res *popolno* »Narodopisje Slovencev«, ki pa bo imelo verjetno kaj več kot dva zvezka!

Se poprej in *sproti* pa bi bilo treba poskrbeti, da se predragoceno gradivo ne bo samo kopičilo in prašilo na policah in omarah EM, izpostavljeno morebitni katastrofi (požaru itd.). Tudi bi si marsikateri znanstveni delavec izven Ljubljane želel podatkov iz nabirajočega se gradiva. V dosedanjem stanju pa še ljubljanski etnografi težko pridejo do njega. Z drugimi besedami: *gradivo* bi bilo treba *sproti publicirati*, preden postane nepregledno. Za to pa potrebujemo dovolj ljudi, ki ga bodo za tisk pripravili, in zadosti sredstev, da publiciranje ne bo na sredi omagalo. Slišimo, da je stvar v teku, in upamo, da bomo kmalu lahko dobili prve sešitke našega »Gradiva za etnografijo Slovencev«!

Résumé

L'EXPOSITION ETHNOGRAPHIQUE DU MUSÉE D'ETHNOGRAPHIE DE LJUBLJANA

Le Musée d'Ethnographie de Ljubljana a organisé, du 22 juin jusqu'au 12 juillet 1953, une exposition des matériaux ethnographiques recueillis par les équipes du Musée.

Dans son discours d'inauguration, le Directeur du Musée d'Ethnographie, M. Boris Orel, a exposé le but le plus important du Musée d'Ethnographie de l'après-guerre — l'étude systématique des particulières contrées ethniques du territoire slovène, par des équipes spéciales, pour combler les lacunes considérables dans nos connaissances de l'ethnographie slovène et, aussi bien, dans les collections du Musée. Ce fut une partie de la récolte scientifique de ces équipes qui a fourni les matériaux de cette exposition. Le Musée d'Ethnographie l'a organisée pour célébrer aussi, d'une façon plutôt modeste, le 50e anniversaire de sa fondation, tout en regrettant qu'après trois dizaines d'années de son activité, le Musée d'Ethnographie Slovène n'ait pas encore trouvé de propre demeure.

L'auteur de ce compte-rendu signale ensuite l'écho enthousiasmé que l'Exposition a provoqué auprès de ses nombreux visiteurs. Il donne un aperçu des matériaux exposés. Des images, des photos, des dessins, des plans et, d'une certaine mesure, des objets-mêmes évoquaient une impression pittoresque des trois contrées slovènes explorées par les équipes du Musée. Les cultures matérielle, sociale et spirituelle du Littoral Septentrional, de la Basse Carniole et de l'Istrie Slovène étaient représentées par des aspects pour la plupart peu connus. C'est d'autant plus naturel puisque deux de ces contrées (le Littoral et l'Istrie) furent détachées, en 1918, du Pays-Mère et incorporées à l'Italie pour n'être libérées qu'en 1945. L'auteur souligne enfin la nécessité de soumettre tout le territoire slovène à des recherches systématiques de ce genre et de publier régulièrement les matériaux qui en résulteront, ce qui paraît assuré par la générosité de l'Académie Slovène des Sciences et des Beaux-Arts.